

Ferences plébánosok és udvari káplánok Háromszéken a 17-18. században

Hozzáadta: CSÁKI Árpád

(Kivonat)Å

A hitújítás kÅ¶vetkeztÅben ErdÅlyben felbomlott a katolikus egyház szervezete, a tÅ¶bb száz plÅbánia kÅ¶zÅ¼l mindÅ¶ssze 37-et tarthatott meg a pÅ¼spÅ¶k nÅ¶lkÅ¼l maradt katolikus kÅ¶zÅ¶ssÅg. Ugyanakkor ErdÅly súlyos paphiánnyal kÅ¶szkÅ¶dÅ¶tt, mint ahogyan errÅl a 17. század elejÅn Ås dere-kán kÅ¶szÅ¼lt jelentÅsek tanúskodnak. Ilyen kÅ¶rÅ¼lmÅnyek kÅ¶zt a HitterjesztÅ Szent Kongregáció ErdÅlyt is missziós terÅ¼lettÅ nyilvánította, Ås bár tÅ¶bb szerzet is felajánlotta szolgálatait a szÅkelyfÅ¶ldi katolikusok lelki gondozására, a misszióra a ferences rendet kÅ¶rtÅk fel. A paphiány enyhítÅsÅre ugyanakkor PÅZ-MÅNY PÅter hercegprímás IÅtrehozta a licenciátusi intÅzmÅnyt, azaz hitbuzgó fiataloknak megengedte, hogy elvÅgezzÅk a lekipásztori teendÅket. Ezek azonban világi emberek voltak Ås ha idÅvel pappá is szenteltÅk is Åket, nem hagytak fel elÅbbi ÅletmÅdjukkal. HáromszÅken, ahol amÅgy is kevÅs pap volt, a 17. század kÅ¶zepÅn kelt jelentÅsek nÅs, elzÅ¼llÅ¶tt papokrÅl számolnak be, akik nem enge-dÅlyezik azt, hogy nÅtlen pap plÅbániát kapjon itt. A 17. század kÅ¶zepÅn Három-szÅkre is megÅrkeznek a missziós papok, szerzetesek, akik kÅ¶zÅ¼l, mint arról egy 1657-ben kÅ¶szÅ¼lt jelentÅs is beszámol, legfÅbb feladat a ferencesekre hÅrul. A magyarországi missziós barátok mellett a csíksomlyói, majd a század vÅgÅtÅl az eszternelki minorita kolostorbÅl találunk szerzetes papokat HáromszÅk katolikus plÅbániáinak ÅlÅn. Azon a vidÅken, ahol a protestánsok voltak tÅ¶bbsÅgben, ahol megszÅntek a plÅbániák Ås a templomot más felekezet vette át, a katolikusok a nemesek családi kápolnáiban gyÅltek Å¶ssze, ahol tÅ¶bbnyire ferences udvari káplánok vÅgeztÅk a szolgálatot. Így, míg a 17. század második felÅben kÅ¶zdiszÅk plÅbániáin szolgáltak, a kÅ¶vetkező szá-zadban már felkerestÅk Sepsi- Ås Orbai-szÅk katolikus kÅ¶zÅ¶ssÅgeit, plÅbániákat állítottak helyre, új plÅbániákat IÅtesítettek. A 18. század elejÅtÅl ugyanakkor a magyarországi pálos szerzetesek is vÅgeztek missziót HáromszÅken, a ferences rend minorita Ås obszerváns ágai mellett.

Å

Å

(Kivonat)Å

A hitújítás kÅ¶vetkeztÅben ErdÅlyben felbomlott a katolikus egyház szervezete, a tÅ¶bb száz plÅbánia kÅ¶zÅ¼l mindÅ¶ssze 37-et tarthatott meg a pÅ¼spÅ¶k nÅ¶lkÅ¼l maradt katolikus kÅ¶zÅ¶ssÅg. Ugyanakkor ErdÅly súlyos paphiánnyal kÅ¶szkÅ¶dÅ¶tt, mint ahogyan errÅl a 17. század elejÅn Ås dere-kán kÅ¶szÅ¼lt jelentÅsek tanúskodnak. Ilyen kÅ¶rÅ¼lmÅnyek kÅ¶zt a HitterjesztÅ Szent Kongregáció ErdÅlyt is missziós terÅ¼lettÅ nyilvánította, Ås bár tÅ¶bb szerzet is felajánlotta szolgálatait a szÅkelyfÅ¶ldi katolikusok lelki gondozására, a misszióra a ferences rendet kÅ¶rtÅk fel. A paphiány enyhítÅsÅre ugyanakkor PÅZ-MÅNY PÅter hercegprímás IÅtrehozta a licenciátusi intÅzmÅnyt, azaz hitbuzgó fiataloknak megengedte, hogy elvÅgezzÅk a lekipásztori teendÅket. Ezek azonban világi emberek voltak Ås ha idÅvel pappá is szenteltÅk is Åket, nem hagytak fel elÅbbi ÅletmÅdjukkal. HáromszÅken, ahol amÅgy is kevÅs pap volt, a 17. század kÅ¶zepÅn kelt jelentÅsek nÅs, elzÅ¼llÅ¶tt papokrÅl számolnak be, akik nem enge-dÅlyezik azt, hogy nÅtlen pap plÅbániát kapjon itt. A 17. század kÅ¶zepÅn Három-szÅkre is megÅrkeznek a missziós papok, szerzetesek, akik kÅ¶zÅ¼l, mint arról egy 1657-ben kÅ¶szÅ¼lt jelentÅs is beszámol, legfÅbb feladat a ferencesekre hÅrul. A magyarországi missziós barátok mellett a csíksomlyói, majd a század vÅgÅtÅl az eszternelki minorita kolostorbÅl találunk szerzetes papokat HáromszÅk katolikus plÅbániáinak ÅlÅn. Azon a vidÅken, ahol a protestánsok voltak tÅ¶bbsÅgben, ahol megszÅntek a plÅbániák Ås a templomot más felekezet vette át, a katolikusok a nemesek családi kápolnáiban gyÅltek Å¶ssze, ahol tÅ¶bbnyire ferences udvari káplánok vÅgeztÅk a szolgálatot. Így, míg a 17. század második felÅben kÅ¶zdiszÅk plÅbániáin szolgáltak, a kÅ¶vetkező szá-zadban már felkerestÅk Sepsi- Ås Orbai-szÅk katolikus kÅ¶zÅ¶ssÅgeit, plÅbániákat állítottak helyre, új plÅbániákat IÅtesítettek. A 18. század elejÅtÅl ugyanakkor a magyarországi pálos szerzetesek is vÅgeztek missziót HáromszÅken, a ferences rend minorita Ås obszerváns ágai mellett.

*

Å

Nyolc Åvszázad telt el azóta, hogy 1209-ben tizenkÅt koldus jelent meg Rómában III. Ince pápa elÅtt, bemutatva az általuk választott Åletutat Ås az ezt szabályzó regulájukat. VezetÅ¼k Assisi Szent Ferenc, jÅmódú kereskedÅ fia, aki pár Åvvel azelÅtt szÅtosztotta vagyonát a szegÅnyek kÅ¶zt Ås kÅ¶ttÅllet Å¶vezett homokszÅ¼rke ruhát vett magára. JÅzus Krisztus ÅletÅnek Ås szegÅnyysÅgÅnek kÅ¶ve-tÅsÅre szánta el magát Ås most a pápa megerÅsítÅsÅ szÅban megerÅsítette regulájukat Ås prÅdikálási engedÅlyt adott a ykisebb testvÅreknek y (Ordo Fraterum Minorum), hogy aztÅn 1223-ban III. Honorius pápa írásban is megerÅsítse az új koldulÅrend szabályzatát.

Szent Ferenc tanításai rohamosan tört hódítottak, és pár évtized alatt már behálózta az egész nyugati keresztény világot. Magyarországon 1229-ben telepedtek le.

Erdélyben a ferences szerzetesek a tatárjárás után jelentek meg, a domonkosokkal együtt a kunok (kumánok) terítését vállalva magukra. 1260-ban már kétféle kerület van Erdélyben a Szűz Máriáról nevezett magyarországi konventuális rendtartománynak. Első kolostoraik Besz-tercén, Marosvásárhelyt, Szászvároson és Nagy-szebenben létesítettek.¹

A rend szigorúbb, obszerváns ága Nagy Lajos király alatt települt meg Erdélyben, ugyan-csak terítési missziót vállalva. Itt, Dél-Erdélyben a görögkeleti román és rutén lakosság terítésére terkedtek. A rendnek ez az ága, a cseri barátok a 15. század első felében, a nagy rendi reformátorok: az inkvizitor MARCHIAI Jakab, KA-PISZTRÁN János, SZIENAI Szent Benardin tevékenységén erősen építtek meg, több konventuális kolostort átvéve, így a marosvásárhelyit (1444), az újlakit (1451) stb. Nagy pártfogójuk volt HUNYADI János, akinek buzdítására és segítségével telepedtek le Csíksomlyón is 1441-ben.² A kolostor, mely egy kapocs volt a székelyföldi és moldvai rendházak között, a hitújítást előkészítő időszakban a görögkatolikus központjává vált. Ehhez kötődnek a mikházai, nyújtódi stb. kolostorok csirái. Ugyanakkor Csíksomlyón 1448-ban felépült a ferencesek temploma.

HUNYADI Jánosnak kiváló volt a kapcsolata KAPISZTRÁN Jánossal. Utóbbi nevéhez fűződik a ferencesek háromszéki megtelepedésére tett első kísérlet. Bár Háromszéken soha nem járt, sőt V. László király ismételt meghívásainak (1452, 1453 nyarán, 1453 októberében kétszer is) csak 1455 szeptemberében tett eleget, 1453. március 6-án levélben kéri a királyt, hogy adjon engedélyt az obszerváns ferenceseknek a háromszéki Kilyénben való megtelepítésére. A célból kérdje oda TARI Lászlót és SZÉKELY Mihályt.³ Az új kolostort az 1444-ben elhunyt és 1450. május 24-én szentelt avatott rendtársa, SZIENAI Bernardin tiszteletére szánta. A megtelepítés nem sikerült, de a csíksomlyói kolostor erősen Háromszék továbbra is kapcsolatban állott a szerzetesekkel. Ugyanakkor Bákóban és Braszóban is voltak ferencesek. Utóbbi városban 1507-ben jelennek meg, de rövid idő múlva távozni kénytelenek.⁴ A metajkú lakosság ugyanis melegen fogadta HONTERUS tanításait és a metajki prädikáló papokat. Innen terjedt át a hitújítás Háromszékre is.

A hitújítás előtt Sepsiszékekben 37, Kézdi-székekben 33, Orbaiszékekben 17 és Miklósvárszékekben tíz, összesen 97 plébániát tartott. A vándorprädikátorok munkája nyomán a tiszta katolikus falvak száma tucatra csappant. Barót plébániáján kívül még Kézdiszékekben maradt fenn tizenegy. A déli határa ennek a katolikus vidéknek Haraly, ahol HARSÁNYI a 16. század első feléből egy domonkosrendi locust jelez.

Egész Erdélyben a katolikus egyházmegye 620/630 plébániájából mindössze 37 maradt fenn. A régi egyházból csak itt-ott maradtak szigetek, a Székelyföldön főleg a csíki falvakban. A ferencesek, akárcsak a domonkosok, kénytelenek voltak kolostoraikat elhagyni, egyedül Csíksomlyó tartotta magát és pap hiányában innen gondozták a katolikus településeket. Azonban itt is néhány a hitben és a szerzetesi regulák megtartásában romlott barátot.

1556. április 28-án a kolozsvári országgyűlés felszámolja az egyházi vezetést. Másfél évszázadon keresztül Erdélyben nincsen püspökök, azaz a kinevezett erdélyi katolikus püspökök nem tartózkodhat egyházmegyéjében, és nem foglalhatja el székhelyét. Ugyanakkor elkezdődik az egyház szekularizációja, a katolikus püspökök és a szerzetesrendek vagyonának lefoglalása.⁷ A tordai országgyűlés kimondta ugyan, hogy mindenki szabadon kivetheti hitét, csak a misét ne bántsa, de a katolikus vallás egyre jobban háttérbe szorult. 1566-ban a szerzetesek kiűzését, egyedül a ferencesek maradtak meg Csíksomlyón. Rövid ideig Gyulafehérváron és Kolozsváron jezsuiták is működnek Erdélyben, de BATHORI István halála után őket is kiűzték. Az 1588-as országgyűlés a jezsuiták kiűzését kerte a 16 éves utód BATHORI Zsigmond trónraállításának nagykorúvá nyilvánításának ellenében, és a megyesi országgyűlés is csak bizonyos korlátokkal engedi meg a fejedelmeknek, hogy udvarában papot vagy szerzetest tartson, de nem jezsuitát, és ugyanakkor nem járhatott ki városra szolgálni.

A püspökök kitalálásának komoly következményei voltak, hiszen nem volt aki felszentelje a papnövendékeket, és egyre csökkent a katolikus papok száma. A püspökök helyettesítésére BATHORI Zsigmond, majd BATHORI Endre bíbornok fejedelem tett kísérletet. Egy püspöki címmel felruházott szerzetest kért az apostoli székeltől, Gyulafehérvár helyett Csíksomlyót ajánlva székhelyül, rámutatva, hogy ez a legkatolikusabb vidék. Bár a pápa lengyelországi ferencset ajánl erre a célra, a terv nem valósul meg. A kinevezett püspökök így továbbra is Erdélyben kívül voltak, a trentói zsinat határozataival ellentétben, mely elrendelte, hogy a püspökök kénytelenek egyházmegyéjükben tartózkodni. Erdély tehát joggal keltette fel a katolikus missziókat igazgató tanács, a Hitterjesztő Szent Kongregáció figyelmét, mely megalakulása után (1622) rágtatva felszólította a kinevezett püspököket, hogy foglalják el egyházmegyéjüket. Az erdélyi fejedelmek azonban nem engedték be, így a püspökök Szombathelyen vagy Nagyszombatban tartózkodott.⁸

Ilyen körülmények között VIII. Orbán pápa kivette az erdélyi ügyek intézését a baci udvar fennhatósága alól, 1626-ban a Hitterjesztő Szent Kongregáció alá helyezte Erdélyt, mint missziós területet. Ekkor már a Bizottság rendszeres tájékoztatást kapott az erdélyi katolikusok helyzetéről. 1629-ben NAGYAJTAI DARKÓ János kért jelentésében megírta az erdélyi katolikusok 16. századi terítését, illetve a csíksomlyói kolostort. Az ugyancsak háromszéki származású OSDOLAI KÚN Szerafin, aki a déli-partiumi karánsebesi misszióhoz csatlakozott, több

jelentést is írt a Hitterjesztő Szent Kongregáció részére. Ezek a jelentések nagymértetű paphiányról számoltak be. A missziókat irányító bizottság a Felső-Magyarországon tartó minoritákat kérte fel, hogy vegyék át a székelyföldi katolikusok számára is. 1634-ben nagy minoritát kaptak Erdélybe, de ezek nem maradtak itt, hanem feltehetőleg továbbmentek Moldvába. Ugyanakkor a kapucinusok is felajánlotta szolgálatait erre a célra 1626-ban, PÁZMÁNY Péter esztergomi érsek viszont a magyarországi szalvatoriánus rendtartományból (Provincia S. Salvatoris) szeretett volna ferences papot juttatni Erdélybe. II. Ferdinánd császár, magyar király a bosnyák ferenceseket kérte fel a dél-magyarországi és erdélyi misszióra, és ezek 1626-ban meg is jelentek a Karánsebes melletti Kraszován. Kihasznlva a BETHLEN Gábor fejedelem halálát követő időszakot, az erdélyi katolikus főurak ugyancsak a bosnyák ferencesektől kértek papokat. 1630-ban nagy bosnyák ferences érkezett Erdélybe, akiket, hogy munkájuk dicsőséggel elismert legyen, az apostoli szék ímissio apostolica jogokkal ruházott fel P. SZALINAI István vezetésével, ezt újabb kértre hosszabbította meg VIII. Orbán pápa.

A ferencesek újabb kolostorokat építettek, így Mikházán, újra megtelepedtek Fehéregyházán stb. Háromszékre, Nyújtóra P. ZÁGRÁBI Andrást kelték a rendházalapítás céljával, ugyanis azt hitték, hogy rágen itt is volt kolostora a rendnek, és talán gyakran meg is fordult itt az a NYÚJTÓDY András, aki Judith nevű húga számára írta a ma Székelyudvarhelyi-kódex néven ismeretes imádságos könyvet. NYÚJTÓDY Judith a társasági kolostorban volt begina. Történetesen 14 barát lakott 1640-1643 között a kolostort, mely 1638-ban már kőszén volt, a helybéli IMECS család által alapított APOR család alapította a saját birtokán, Nagynyújtódon, a kőplébániában... A nagynevű P. DOMOKOS Kázmér a továbbépítője és főnöke. Az alapítás azonban itt is sikertelen, ugyanis a fejedelem rendelete alapján 1643-ban a nyújtódi kolostort is kénytelenek elhagyni a barátok, akárcsak a többi kolostor a fehéregyházait. A barátok munkájuk dicsőségére azonban székelyek voltak, a paphiány miatt is. Az esztelneki minorita kolostor alapításáig sok esetben nagy-részt Csiksomlyóról, illetve a magyarországi rendtartományokból érkezett missziós papok vezettek háromszéki plébániákat. Több Rómába kelték a jelentést számol be a háromszéki paphiányról és arról, hogy a világi papok nagy része nők emberekből állott. A nők miatt képtelenek felkeresni a háromszéki falvakat, de 1638-as jelentésében Francesco LEONE da MODICA tizenhárom plébániát említ. Tizenkét női papot és kilenc licenciatust számol össze itt és Gyergyószékben. 14 év...nincs itt sem pap sem Isten igéjének hirdetője, sem szerzetes nem tartózkodik e vidéken, aki a híveknek a szentségeket kiszolgáltatná és a katolikus hitet terjesztené" írja 1642. március 20-án Háromszékből kelték a jelentésében P. DOMOKOS Kázmér. 15 év női papból is kevés volt, ezért vált gyakorlattá Háromszéken is a világiak egyházi szolgálata (az evangélium felolvasása, szentbeszéd tartása stb.), melyet PÁZMÁNY Péter bíbornok hercegprímás vezetett be 1620-ban. Ebben az időben a csiksomlyói iskola valóságos licenciatús-képző alakult át, és ugyanakkor gyakorlattá vált az, hogy a misszionáló szerzetesek világiakat vesznek maguk mellé az igehirdetésre. Háromszéken a pap mellett egy deák és egy mester tevékenykedett, feladatuk az volt, hogy a pap távollétében kereszteljenek, eskessenek, temessenek. Ezeket a licenciatúsokat a megye fogadta, de az esperes hagyta jóvá, kinevezésével egy pap ajánlása szükséges volt, bár a pap fizetését, a néptől szedték be. Több világi vállalt licenciatusi tevékenységet és felszentelt papokká váltak. Ez azonban azt is jelentette, hogy nőtt azoknak a világi papoknak a száma, akik feleséget tartottak. Az egyházi törvények nem tűrték ezt az állapotot, de Háromszéken, ahol szinte csak ilyen papok működtek, a nép ragaszkodott hozzájuk, hiszen hiányukban a kis katolikus népességüket gyors elnéptelenedés fenyegette.

A 17. század első felében meghatározó jellegűek a licenciatúsok az egész erdélyi katolikus egyházban. A katolikus főpapok ezt nem tekintik jó szemmel és SIMÁNDI István kinevezett erdélyi püspök is csak azert erősíti meg Rómában, mert a nők papok problémájának megoldását igérte. Ő személyesen nem járt Erdélybe, ezért P. SZALINAI István ferences barátot nevezte ki püspöki helynökvicárius (vicarius generalis). Rá várt az a feladat, hogy átvegye a háromszéki papok felhatalmat a főesperestől és ferences szerzetesekkel helyettesítse a világi papokat a plébániák vezetésében. Azonban, ami-kor szót emelt a főesperes és a papok nőisége ellen, ezek a fejedelemhez fordultak. Továbbra sem ismerték el a vikárius fennhatóságát, és kértek I. RÁKÓCZI György fejedelemet, hogy ne engedje a ferenceseket kolostorukon kívül működni. SÁVAI ebben látja a nyújtódi kolostorralapítás kudarcát is (1643).

Nyújtódon nem sikerült a megtelepedés, de az erre a célra jelölt barát, P. ZÁGRÁBI András az ellenséges megnyilvánulások ellenére sem tart vissza kolostorába, hanem a kőzdiszentlélek plébániát vezette. 1646-ban, mint állandó munkatársi helyén, itt halt meg kőzdiszentlélek faluban. Egy évvel korábban, 1645 karácsonyán felkereste a sepsikőrésztaki gróf KÁLNOKI család kápolnájában állított katolikusokat, hogy kiszolgáltassa számukra a szentségeket. Kettős szerepet töltött be P. REMETEHÁZI András is 1640-1646 között Zabolán. Innen adminisztrálja a környéki plébániákat, ugyanakkor a MIKES család udvarában szolgál káplánnak, gróf MIKES Kelemennél. Itt halt meg 1646 elején, testét hálából ebbe a kápolnába temették. A katolikusok számára a nemesi családok kápolnái nyújtottak lehetőséget vallásuk gyakorlására azokon a helyeken, ahol a plébánia megszűnt, illetve a templomot a többi esetben a kiváló protestánsok vették át. Modesto a Roma, az erdélyi ferences misszió prefekta számol be 1649-ben a Hitterjesztő Szent Kongregációnak, hogy a nemes urak azt szeretnék, ha a ferences rendfőnök engedélyt adna nekik arra, hogy a kért magyarországi rendtartományból barátokat hozzon ide, pótolva így a paphiányt. A nők papok ellen szót emel az 1647-ben másodszor is kinevezett püspöki helytartó P. SZALINAI István is, aki arról panaszkodik, hogy ezek nem ismerik el ebben a minőségükben, sőt még azt sem akarták megengedni, hogy itt nőtlenné pap állomást kapjon. Erről tanúskodik az 1649. január 23-án Gyulafehérváron tartott országgyűlés több határozata.

A 33 cikkely, a háromszázi hívek körére elhatározta, hogy nőtlen pap is lehessen esperes, ha a nők papok is megválasztják. A fejedelem ugyanakkor védelmébe vette ezeket, kivonva a vikárius fennhatósága alól. 19 A katolikus főurak továbbra is körtek az esztergomi körseket, hogy káldjék katolikus papot Erdélybe, így LIPPAI primás köti papot káldjék: FENESI Mihályt és KÁSZONI Mártont. Utóbbi 1648 káldjék Eszternekre körkezik, és az itteni plébániát vezető majd 1651-ben lemányi plébánosként találjuk az oklevelekben. 20 Ugyanakkor az 1649-es jelentés értelmében három ferences papot helyeznek át Magyarországról Háromszákre. KORATÓZI Antal és ENZÉDI Elek mariánusok Barótra, illetve Nyújtódra, Francesco de Bagnaluca szalvatoriánus pedig a Szentháromságról elnevezett plébániára került. A fejedelmi rendelet védelmében a nők papok az első kettőt eláldjék, a harmadik pedig kénytelen volt alkalmazkodni a új szokásokhoz. 21 Másfél évtized múlva Giulio SPINOLA laodiceai körsek már cáfolja jelentésében azt, hogy Háromszáken megengedett lenne a plébánosoknak ágyast tartani. Már az esperes is nőtlen, aki 11 plébániát felelt 1665-ben, mint ahogy azt a gyulafehérvári országgyűlés szabályozta. A jeleltes írója talál ugyanakkor katolikusokat Bodolán is, de pap nélkül, mert BÉLDI János fidesz kálvinistát hozott OLÁHFALVI Péter plébános helyett. 22 A páspáki helytartónak mégis sikerült a század közepén kiterjeszteni befolyását Háromszákre is, és megkezdtek a fellépések a nők papok ellen. 1652-ben BENKES János szentléleki plébánost perbe idézik, mert a nőtlenéig visszaállítása után megnősült, akárcsak három más pap, akik ellen az 1659. április 7-én tartott congregatio lépett fel. 23 A háromszázi egyik fő-esperes, SZÉKELY Miklós, Moldvába menekült, és arra esküdött meg a bákói páspáki, hogy elhagyja a feleségét. A páspáki plébániát adott neki, de ez rágték megszegte fogadalmát. 24

Kilyében nem sikerült a megtelepedés, akárcsak Nyújtódon. Egy újabb próbálkozás azonban sikerrel járt. 25 1678-ban létezett már Eszterneken egy kis ferences lakhely, mert a háromszázi protestánsok május 23-án fel is zúdultak ez ellen, hivatkozva az 1653-as törvényre, mely kimondja, hogy a barátok nem építhetnek újabb kolostort. Gróf MIKES Kelemen, aki maga is tartott ferences szerzetest udvari káplánként, védelmébe vette őket. Megnyugtatta a protestánsokat azzal, hogy a ferencesek a plébánia vezetőkre jöttek ide és nem rendházépítés céljából. Az 1678-évi közgyűlés ennek ellenére már kijelölte KARCZFALVI Bona-venturát eszterneki elöljárónak. A barátok megtelepedése NAGY Mózes plébános hozzájárulásával történt. A stefaniták a Szent György-kápolna mellett, faházakban laktak, később a kápolna átépült, sekrestyét és tornyot emeltek hozzá. A legnagyobb gondot azonban továbbra is a paphiány jelentette. Az ismételt háborúk, éhínség, járványok után már deák sem jutott a falvakba. A papkérés pedig intézményes keretek között lehetetlen volt. NAGY Mózes, aki Magyarországon szolgált hosszú ideig, a század vége felé hazatért Háromszákre. Felismerte a papnevelés szükségességét, és 1690-ben készen állt iskola a plébánia-

templom mellett. Tanítani minorita ferenceseket hívott a Hitterjesztő Szent Kongregációtól kapott évi nyolcvan forintot. A háromszázi katolikus ifjúság gimnáziuma 1696-ig működött Eszterneken, amikor NAGY Mózes körre a közeli Kantára helyezték át. 26 A paphiány miatt maga NAGY Mózes is kénytelen volt kilenc évi admi-nisztrálni, Gelencétől Zágonyig. A korábban Kanizsán szolgáló lelkész arról számolt be 1694-ben a Szent Kongregációnak, hogy egymaga 12 helyen kénytelen lelképásztorkodni. Megfordult Baróton is, ahol az ő nevéhez fűződik a kereszteltek anyakönyvbe való jegyzésének a megkezdése.

A 18. század elejétől egyre gyakrabban találunk eszterneki minorita papokat plébániák élén vagy nemesi udvarokban. Ugyanakkor illyefalván a pálos szerzetesek telepednek meg. 27 Már 1697-ben egy P. Bernárdus a plébános, majd 1717-, 1720- és 1734-ben a zárdából vezeték az eszterneki plébániát. 1731-ben P. Sebastianus KIS adminisztrál itt, mint ahogy kitűnik egy íráséből, mely Polyán és Eszternek 17. század végi és 18. század eleji plébánosait írja össze. Polyánban P. Stephanus SÁN-DOR a plébános 1673-ban. 28 Minorita vezette 1700-1706 és 1721-1727 között a közdiszterleki plébániát is. P. SZEBELÉDI Bertalan, akinek végrendelete is fennmaradt, 1707-ben itt halt meg mint plébános. 29 1707-1721 közötti időszakban ANTALFY István világi pap a plébános, aki azonban 1720-ban Miházán bevonul stefanita ferencesnek, hogy egy év múlva már Kolozsváron találjuk. 1724 előtt a sepsiszentiváni báró HENTER család udvari káplánjában is minoriták szolgáltak, majd a plébánia visszaállítása után (1724) ezt vezették 1726-ig. SÁVAI szerint 1726 előtt licenciátus tevékenykedett itt. Egész köz- Orbaiszéknek ferences főesperese van a 18. század elején. 30

Az eszterneki minoriták mellett a stefaniták is végeztek szolgálatot Háromszáken. Zágonyba gróf HALLER László pártfogásával került 1730-ban P. LUKÁCS Modest. Kötevé múlva itt is helyreállt a katolikus plébánia, melyet 1784-ig vezettek szerzetesek, ekkor a pap átment Bodzá-ra, mely korábban Zágony filiája volt, és innen adminisztrálták. Utóbbi helyen 1749-ben állították fel a plébániát, melyet Mária Terézia felkörre 1779-től egészen 1854-ig ferencesek vezettek. Közeli egy századon keresztül (1765-1853) Bereckben is barátok szolgáltak. Ide tartozott filiáként Ojtoz is, egészen 1760-ig, amikor álló plébánia létesült itt. Ojtozba a 18. század végén jöttek barátok, Eszternekről. 1777-ben ferences coadjutor volt Torján, 1784-1792 közötti káplán, majd ezután plébános közdiszterleken is.

A 18. század második felében más kolostorokból is felkeresték barátok Háromszáket, főleg Seps- és Orbaiszék. Így alsócsernátoni lelkészként halt meg 1792-ben P. BLÁZSI Deme-ter, őt követte P. BÁLINTFFI Romdiusz 1792-93-ban ugyancsak a brassói zárdából. Brassóból jött barát a századfordulón Mikóújfaluba és Málnásra. Uzonban 1795-1802 között működik Brassóból érkezett ferences, 1796-ban a plébániát fogarasi ferences vezette itt. A segesvári kolostorból Sepsiszentivánt keresték fel papok és szolgáltak itt 1793-1795 között.

Sepsiszentgyörgyben a katolikus plébániát a NAGY Mózes által Illyefalván megtelepített pálos szerzetesek állították vissza 1762-ben, és vezették egészen 1786-ig. Őket a stefanita ferencesek káptalant, akik az itteni gyalogezrednél szolgálva (1792-1849) a plébániát három évtizeden keresztül gondozták, 1818-tól. P. BLÁCMEL Henrik, aki 1818-tól vezette a plébániát, itt halt meg 1823-ban.

Azokban a falvakban, ahol a templomot más felekezet vette át, a katolikusok a nemes családok kápolnáiban miséztek. Egy 1657-es jelentésből kitűnik, hogy a plébánosok nem mennek ki a mágnások és nemesek udvaraiba, kivéve 67 plébánost, akik tulajdonképpen világi ruhában járó szerzetesek a Jézus Társaság rendjéből. Ilyen káptalant nyeltek káptalant a ferences misszió papjaira hárul, hogy ezeket a helyeket is felkeressék a szentségeket kiszolgáltassák.³¹ Ez tehát 1645 karácsonyán Sepsikőrspatakon. Több barát azonban végleg megvált korostorától, hogy ne mesek udvaraiban működjenek udvari papként, így pl. P. REMETEHÁZI András, aki Zabolán a gróf Mikes család udvarában szolgált. A következő században a báró HENTER, gróf NEMES, gróf MIKES családok udvaraiban találunk barátokat, akik meghívásra elhagyják kolostoraikat, pótolva a paphiányt a protestáns társaságú Sepsis- és Orbaiszákon. A gróf KÁLNOKI család miklósvári ágához tartozó KÁLNOKI Ádám katolikus főlelkész erőszakkal elfoglalta a református templomot és MÁRK István lelkészt elűzte, a híveket pedig átirítette.³² Szentivánlőrén a katolikusok 1724-ben kapták vissza templomukat. Az ezt megelőző időben a báró HENTER család kápolnája minorita misézett. Eszternekről kaptak magának papot gróf MIKES Ferenc, és tartott udvarában ferences barátot 1725-1728 között.

Később gróf MIKES István vezette 1761-1771 között szolgálnak ferencesek, így 1761-től P. DUDAR Domokos 1765-1767 között P. BO-ROS Mór, aki 1787-ben a brassói zárda főnöke lett, majd 1771-ig P. BOCSKOR Paulin. A kőrspataki gróf KÁLNOKI család 1752-1783 között tartott ferences papot Eszternekről, akik 1781-ben helyre is állították a plébániát. Később szolgált vezette MIKÓ Ferenc GERÉB Zsuzsanna udvarában Hidvégén P. BLÁSI Bertalan stefanita. Az ugyancsak hidvégi gróf NEMES család a zeli Brassóból kaptak ferences papot, akik 1764-1848 között szolgáltak itt, így gróf NEMES Ferenc 1764-1769 között P. BARICZ Márton, aki később Ojtozon volt adminisztrátor. 1766-1774-ben P. LÁSZLÓ Tóbiás volt gróf NEMES János háromszéki főkirálybíró udvari papja, aki egészen átrendezéséig kivétel, nemesek udvaraiban is szolgált. P. PATAKI Tádé káptalant 1779-80 között, hogy aztán később már gróf NEMES Ádám szolgált, akárcsak később 1788 és 1792 között. Több mint három évtizeden keresztül volt Hidvégén P. MADARAS Szerafin, aki itt is halt meg 1830-ban. Brassói ferences papok vezették a szolgálatot gróf MIKES János uzoni udvari kápolnájában is a századfordulón, 1795-1803 között.

A rend pártfogóinak sorában ugyanakkor ott találjuk az altorjai APOR családot is, akik számos adománnyal járultak hozzá a csíksomlyói, nyújtódi, eszterneki stb. kolostorok fenn-tartásához. BÉLDI Mihály bodolai házában 1775-1796 között szolgáltak barátok. Egészen haláláig stefanita káptalant tartott Bodolán BÉLDI János kanonok is, majd BÉLDI László a 19. század első évtizedében végéig. A háromszéki nemes családok közül ugyanakkor a nagyjait CSEREY család, a zágoni SZENTKERESZTY család egy-egy ága tartott ferences papot. Ismerünk olyan barátokat, akik több helyen is megfordultak, így P. FAZAKAS Samu, aki 1761-ben még Bodzán, 1769-ben és később 1778-ban Kőrspatakon szolgált. Ugyancsak Bodzáról megy át Bereckbe P. CSÍKI Placid, hogy ott több mint egy évtizeden keresztül vezesse a plébániát. Hidvégről kerélt át Mikóújfalura, és ennek filiájára, Málnásra 1800-ban P. PATAKI Tádé. Utóbbi helyen szolgált később (1798-1799) P. GYÁRFFI Grácián, akit 1813-ban már Bereckben találunk. Érkeznek Háromszékre misszió-onárius ferencesek Magyarországról, de távolabbi vidékekről is. A bosnyák ferencesek kivétel a 18. század második felében cseh barátok is szolgálnak itt, így Bodzán P. SVÁB Rogán és P. SEIKEL Benicius 1783- illetve 1784-ben. Az ugyancsak Csehországban született P. BELLOWETZ Árpád szolgált Hidvégén gróf NEMES Ádám házában 1783-ban. Később száz háromszéki székely-letételek ferences szerzetest számol fel. P. GYÁRFFI József, aki az 1640-ben létrehozott erdélyi őrségben, illetve az ún. erdélyi rendtartományban (1729) tevékeny lelkészek is szolgáltak. Közülük tartozik az eszterneki székely-letételek P. VERESS Lajos, aki 1753-ban megírta rendjének erdélyi társaságát, mely munkára a ferencesek ismert erdélyi társaságát P. LOSTEINER Lajos is gyakran hivatkozik munkáiban.

Bár a hitújítás előtti megtelepítésük si-kertelenül végződött, a reformáció után a 17-18. században a missziók során a ferencesek Háromszéken is kivették a székeket a katolikus hit megőrzésében, illetve újralesztésében. A misszió ferencesek megérkezése előtt a megmaradt katolikus plébániákat Csíksomlyóról gondozták. A 17. század közepén már Magyarországról érkeznek ide barátok, és míg ekkor a főként a katolikus káptalant megőrzése jelentette, a következő században már a protestáns vidékeken is átirítettek. Plébániákat állítanak vissza, új plébániákat létesítenek.³³ Ekkor már a ferencesek mellett egy másik szerzet, a magyarországi pálosok is vezetik missziót. A protestánsok legerősebb helyén, Illyefalván építenek fatemplomot és elemi iskolát. Nagy sikerrel működtek, több megvesztett protestáns átirítetteket vezettek. Az a tény, hogy egy protestáns társaságú vidéken megtelepedhetett egy szerzetesrend, azt mutatja, hogy a 18. század elején már erősen Lipót császár 1699-es rendelete hatása. 1716-ban, másfél évszázad után újra volt katolikus püspök Erdélynek, aki elfoglalhatta székhelyét és egyházmegyéjében tartózkodhatott. Ekkor már 69 katolikus plébánia volt az erdélyi egyházmegyében, 37 ősi mellett 20 visszaállított és egy tucat újonnan létesített plébánia. Jegyzet

1. A kolostorok társaságát lásd: P. BOROS Fortunát: Az erdélyi ferenc-rendiek, Kolozsvár 1927, 37-39. old.; KARÁCSONYI János: Szent Ferenc rendjének társasága Magyarországon 1711-ig, Budapest 1922, I. kötet. 148-149., 269-270., 114-116. old.; P. GYÁRFFI József: A ferenc-rendiek letétele és működése Erdélyben, Kolozsvár 1930.

2. Az obszerváns ágról lásd MÁLYUSZ Elemér: Egyházi társadalom a káptalanti Magyarországon, Budapest 1971;

A csíksomlyói kolostor történetét lásd P. GYÁ-REGY József: i.m., 146-191. old.; KARÁCSONYI János: i.m., II. kötet, 263-268. old.

3. P. BOROS Fortunát: i.m., 39. old., hivatkozva BÁ-LCSKEY Ádám: Kapisztranoi Szent János élete, Budapest 1926.

4. A bákói kolostorról lásd KARÁCSONYI János: i.m. II. kötet, 12-16., 261-262. old.; P. GYÁ-REGY József: i.m. 136-138. old.; A brassói kolostorról lásd KARÁCSONYI János, i.m., II. kötet, 19. old.; P. GYÁ-REGY József: i.m., 138-146. old.; P. BOROS Fortunát: i.m., 40. old.

5. VESELY Károly: Erdélyi egyháztörténeti adatok, Kolozsvár 1860, 309. old.

6. HARSÁNYI András: A domonkosrend Magyarországon a reformáció előtt, Debrecen 1938, 83. old.; ENTZ Géza: Erdély építészete a 14-16. században, Kolozsvár 1996, 161. old. szerinte a *yclaustrum beate Marie virginis in Haraly fundatum...* 1523-as adat egy ferences kolostorról ad hírt.

7. VESELY Károly: i.m., 158. old.

8. TÓTH István György: *Relationes missionarium de Hungaria et Transilvania*, Budapest-Róma 1994, Fontes I, lásd Ferences misz-szionáriusok Erdélyben fejezet és A Hitterjesztő Szent Kongregáció és Magyarország fejezet.

9. idem

10. KARÁCSONYI János: i.m., II. kötet, 217-219. old.

11. A misszionáriusi felhatalmazás általában három vagy négyre szólt. Ez azonban meghosszabbítható volt. A felhatalmazás alapján joguk volt magánházaknál, erdőkben, mezőkön is misézni templom hiányában, járhattak világi ruhában stb.

12. A nyújtódi kolostorról lásd KARÁCSONYI János: i.m., II. kötet, 223., 227. old.

13. SÁVAI János: Missziók, mesterek, licenciátusok (*Documenta missionaria II/I.*), Szeged 1997, 128. old.

14. TÓTH István György: i.m., 247-257. old.

15. SÁVAI János: i.m., 115-116. old.

16. idem, 128-132. old.

17. idem, 122. old.

18. P. GYÁ-REGY József: i.m., lásd Azon plébániák és filiák, hol Szent Ferenc fiai működtek című fejezet.

19. VESELY Károly: i.m., 307. old.

20. SÁVAI János: i.m., 128. old.

21. TÓTH István György: i.m., 278-284. old.

22. idem, 358-368. old.

23. VESELY Károly: i.m., 310. old.

24. TÓTH István György: i.m., 358-368. old.

25. Az eszterneki kolostorról lásd KARÁCSONYI János: i.m., 268-269., 422-423. old. P. GYÁ-REGY József: i.m.

26. SÁVAI József: A csíksomlyói és a kantai iskola története (*Doc. miss. II/II.*), Szeged 1997.

27. KISBÁN Emil: A magyar pálosrend története, Budapest 1938-40, II. kötet.

28. SÁVAI János, A székelyföldi katolikus plébániák levéltára (*Doc. miss. I/II*), Szeged 1997, 187. old.

29. A további adatok nagy részét lásd P. GYÁ-REGY József: i.m., kivéve azokat, melyek továbbra is szerepelnek a jegyzetekben.

30. SÁVAI József: i.m., 216., 244. old.

31. TÓTH István Gyűjtemény: i.m., 291-311. old.

32. JUHÁSZ István: A székelyföldi református egyházmegye, Kolozsvár 1947, 53. old.

33. Egy 1692-ben kelt irat szerint Erdélyben 42 egyházmegye, 8 jezsuita és 24 ferences pap szolgált. ACTA - 1998 (A Székely Nemzeti Múzeum, a Csíki Székely Múzeum és az Erdővidéki Múzeum Évkönyve)

Â